

Czarny czwartek (1956)

Opracowanie historyczno-literackie

Czarny czwartek (1956)

muzyka: autor nieznany, na melodię "Pierwsza Kadrowa"

słowa: Włodzimierz Marciniak lub Bogdan Marianowski

„Czarny Czwartek”, to „więzienna” piosenka związana z krwawo stłumionymi robotniczymi protestami w Poznaniu w czerwcu 1956 roku. Autorstwo słów jest sporne. Przypisywane jest Włodzimierzowi Marciniakowi, który jako 19-latek uczestniczył w poznańskich demonstracjach i późniejszych walkach z wojskową pacyfikacją. Niektóre opracowania wskazują jako autora Bogdana Marianowskiego¹, który jako 28 – letni ślusarz dał syreną sygnał do strajku i wyjścia na ulice. Piosenka śpiewana jest na melodię „Pierwszej Kadrowej”.

Nota historyczna

Na początku 1956 roku sytuacja wewnętrzna w rządzonej przez komunistów Polsce była na granicy wybuchu protestów społecznych na wielką skalę. Znaczący wpływ na takie nastroje miały ogromne problemy gospodarcze. Model gospodarki kierowanej odgórnie narzucanymi przez biurokrację planami okazał się skrajnie nieefektywny, co szczególnie odbijało się na życiu zwykłych ludzi przez stałe niedobory artykułów pierwszej potrzeby.

Poznań - manifestacja na ul. Czerwonej Armii (obecnie Święty Marcin) w dniu 28 czerwca 1956 roku: od lewej, pod transparentem - Stanisław Tomalak, Zbigniew Błaszyk i prawdopodobnie Kazimierz Kasprowski. Źródło: Muzeum Poznańskiego Czerwca

Na początku 1956 roku, wbrew zapowiedziom rządzących, sytuacja robotników nie tylko nie poprawiła się, ale wyraźnie pogorszyła. Nastroje dodatkowo podlegało zagarnięcie przez komunistów związków zawodowych, które zamiast reprezentować robotników stały się *de facto* propagandową tubą rządzących i narzędziem kontroli nad masami robotniczymi.

¹ „Działalność Stowarzyszenia Poznański Czerwiec 56 za lata 1989 – 2008”, Poznań 2008, s. 56.

Na to wszystko nałożyło się względne poluzowanie rygorów politycznych, a zwłaszcza zelżenie cenzury. W przestrzeni publicznej po raz pierwszy od lat pojawiły się, w pozytywnym znaczeniu, takie tematy jak Armia Krajowa, Polskie Państwo Podziemne oraz Rząd „Londyński” oraz szereg innych związanych z polityką historyczną. Pisano i mówiono o „samodzielności w międzynarodowym ruchu robotniczym”. Wprost przedstawiano różne patologie skrajnie zbiurokratyzowanej gospodarki. Coraz częściej jawnie krytykowano wojnę komunistów z Kościołem Katolickim² - żądano uwolnienia Prymasa Wyszyńskiego i przywrócenia nauczania religii w szkołach. Potężnym impulsem dla kontestowania systemu były nadzieje związane z XX Zjazdem Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego³, na którym Nikita Chruszczow oficjalnie skrytykował kult Stalina po raz pierwszy mówiąc publicznie o jego zbrodniach. Odrzucił też zasadę „zaostżenia walki klas w miarę postępów socjalizmu” i uznał, że poszczególne państwa Bloku Wschodniego mogą dochodzić do socjalizmu „drogami narodowymi”, uwzględniającymi specyfikę danego kraju.

Szczególnie trudna sytuacja była w dużych miastach, stanowiących centra przemysłowe. Jednym z nich był Poznań⁴. W stolicy Wielkopolski głównym ogniskiem potencjalnego buntu były dawne Zakłady Cegielskiego (wówczas Zakłady Przemysłu im. Stalina). Powodem szczególnego niezadowolenia było niesprawiedliwe opodatkowanie najlepiej zarabiających robotników. W czerwcu Zakłady wysłały w tej sprawie delegację do Ministerstwa Przemysłu Maszynowego oraz do Centralnej Rady Związków Zawodowych.

W nocy z 26/27 delegaci wrócili i poinformowali załogę o sukcesie negocjacji. Jednak następnego dnia przybyły do Cegielskiego minister wycofał się z części uzgodnień.

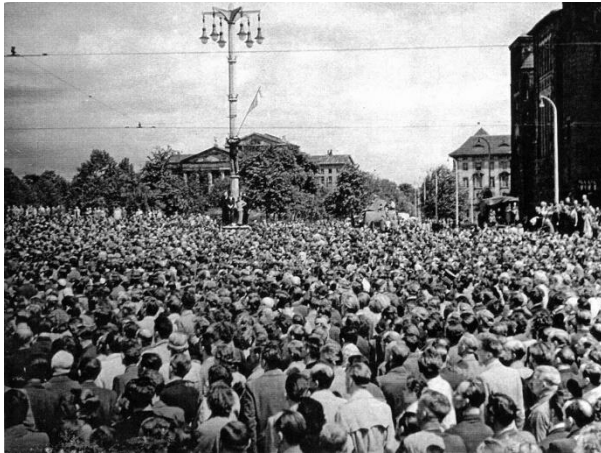
² Kulminacją komunistycznej wojny z Kościołem było aresztowanie Prymasa Stefana Wyszyńskiego w nocy z 25 na 26 września 1953 roku. Artykuł na [Stacja 7](#), Artykuł na [Muzeum Cyfrowe UKSW](#), Strona na [Wikipedii](#)

³ XX Zjazd Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego – pierwszy zjazd partii po śmierci Stalina, który odbył się w dniach 14–25 lutego 1956 roku. Poprzedni, XIX zjazd miał miejsce w 1952, podczas którego nastąpiła zmiana nazwy partii. Najważniejszym wydarzeniem zjazdu był wygłoszony na zakończenie obrad, na zamkniętym posiedzeniu bez udziału gości, referat Chruszczowa O kulcie jednostki i jego następstwach, którego celem było odślonięcie kulis rządów Stalina. Słuchowisko na [Polskie Radio](#), Artykuł na [Historia.org.pl](#), Strona na [Wikipedii](#)

⁴ Poznański Czerwiec (Czerwiec '56) – pierwszy w PRL-u strajk generalny i demonstracje uliczne, które miały miejsce w końcu czerwca 1956 w Poznaniu. Protesty zostały krwawo stłumione przez wojsko i milicję, a samo wydarzenie było przez propagandę PRL bagatelizowane jako „wypadki czerwcowe” lub przemilczane. Obecnie przez część historyków i uczestników Czerwiec '56 bywa określany także jako poznański bunt, rewolta oraz powstanie poznańskie. Portal [Poznański Czerwiec](#), Teka edukacyjna na [IPN](#), Wątek na [IPN](#), Słuchowisko na [Polskie Radio](#), Artykuł na [Historia do Rzeczy](#), Artykuł na [Historia.org.pl](#), Strona na [Wikipedii](#), Poznański Czerwiec – film IPN na [Youtube](#), Poznański Czerwiec we wspomnieniach, Małgorzata Derwich ([Poradnik Bibliograficzny – Metodyczny](#), s. 60).

Rozmowy wciąż trwały, ale sytuacja była bliska ulicznej eksplozji. Źle było też w tych zakładach, w których robotnicy na skutek podwyższenia planu stracili ok. 30% pensji.

Stutysięczny tłum na Placu Stalina (obecnie Mickiewicza) w Poznaniu w 1956 r. Źródło: Muzeum Powstania Poznańskiego Czerwiec 1956

Rankiem 28 czerwca rozpoczęły się uliczne demonstracje. Robotnicze pochody szybko przerodziły się w protesty społeczne, obejmując dziesiątki tysięcy mieszkańców Poznania. Obok haseł ekonomicznych i socjalnych bardzo szybko pojawiły się hasła antykomunistyczne i wprost antyrosyjskie. Już tego dnia rano kierownictwo miejscowego Wojewódzkiego Urzędu do Spraw Bezpieczeństwa Publicznego oraz wojewódzkiej organizacji Polskiej

Zjednoczonej Partii Robotniczej wprost żądały od komendanta Oficerskiej Szkoły Wojsk Pancernych i Zmechanizowanych wyprowadzenia czołgów na ulice miasta. Decyzję o użyciu wobec protestujących siły ostatecznie podjęło Biuro Polityczne KC PZPR. Wiceminister Obrony Narodowej, sowiecki generał polskiego pochodzenia, Stanisław Popławski⁵ powierzył pacyfikację miasta innym Sowietał udającym Polaków – Jerzemu Bordziłowskiemu⁶ i Wsiewłodowi Strażewskiemu⁷. Ten wprost wydał komendantowi OSWPiZ rozkaz użycia czołgów.

⁵ Stanisław Popławski, ros. Станислав Гилярович Поплавский (ur. 9 kwietnia?/22 kwietnia 1902 w Wendyczanach, zm. 10 sierpnia 1973 w Moskwie) – sowiecki wojskowy i polityk, generał armii Armii Radzieckiej i Wojska Polskiego (ludowego), dowódca Wojsk Lądowych (1947–1950), wiceminister obrony narodowej (1949–1956), członek Komitetu Centralnego PZPR (1949–1956), poseł na Sejm Ustawodawczy i na Sejm PRL I kadencji, członek Komisji Wojskowej Biura Politycznego KC PZPR nadzorującej Wojsko Polskie od maja 1949, Bohater Związku Radzieckiego (1945). Artykuł na [i.pl](#), Strona na [Wikipedii](#)

⁶ Jerzy Bordziłowski, ros. Юрий Вячеславович Бордзиловский (ur. 16 listopada 1900 w Ostrowi Mazowieckiej, zm. 5 kwietnia 1983 w Moskwie) – sowiecki wojskowy, polityk, działacz piłkarski i redaktor pochodzenia ukraińskiego. Generał pułkownik wojsk inżynieryjnych Armii Radzieckiej i generał broni Wojska Polskiego. W latach 1954–1965 szef Sztabu Generalnego Wojska Polskiego oraz wiceminister obrony narodowej. Poseł na Sejm PRL I kadencji. W 1947 roku prezes Legii Warszawa, a w latach 1951–1953 prezes PZPN. Weteran wojny polsko-bolszewickiej, rosyjskiej wojny domowej i II wojny światowej. Odpowiedzialny za pacyfikację Poznańskiego Czerwca. Artykuł na [Nasza Historia](#), Strona na [Wikipedii](#)

⁷ Wsiewłod Ilicz Strażewski ros. Всеволод Ильич Стражевский (ur. 21 sierpnia 1897 w Wierzbołowie na Suwalszczyźnie, zm. 25 sierpnia 1973 w Warszawie) – Rosjanin, generał porucznik Armii Czerwonej, generał dywizji ludowego Wojska Polskiego. Odpowiedzialny za pacyfikację Poznańskiego Czerwca. Strona na [Wikipedii](#)

ŚPIEWNIK NIEPODLEGŁOŚCI

Tymczasem w Poznaniu około godziny 10 wśród demonstrantów rozeszła się wiadomość – fałszywa – o aresztowaniu w Warszawie ich delegacji. Ta iskra doprowadziła do niekontrolowanego wybuchu. Doszło do ataku na więzienie, które zdobyto i uwolniono 257 więźniów. Zaatakowano też prokuraturę. Niszczono akta i przejmowano zapasy broni palnej. Duża grupa ruszyła na siedzibę Wojewódzkiego Urzędu do Spraw Bezpieczeństwa Publicznego. Około godz. 10.40 jego załoga otworzyła ogień do zgromadzonego na ulicy tłumu. Po południu skierowane do Poznania wojsko rozpoczęło siłowe tłumienie zamieszek. Do akcji weszły oddziały 19 i 10 Dywizji Pancernych oraz 4 i 5 Dywizji Piechoty. Warto w tym miejscu dodać, że w późniejszych relacjach uczestników wydarzeń wielokrotnie powtarzał się motyw atakowania demonstrantów przez żołnierzy noszących polskie mundury, ale mówiących wyłącznie po rosyjsku. Ta sprawa nigdy nie została rzetelnie wyjaśniona.

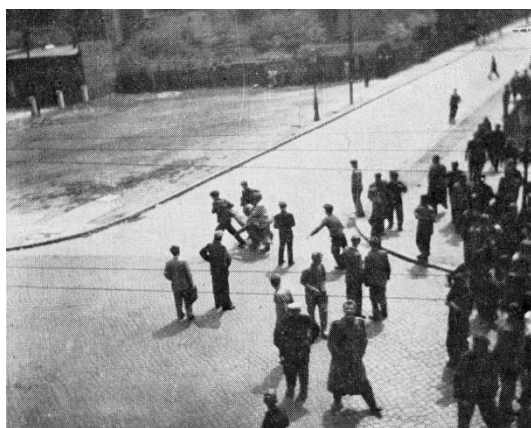
W 1956 roku w Poznaniu doszło do robotniczych protestów, które przerodziły się w trwające trzy dni walki uliczne. Na zdjęciu czołgi T34/85 przed dawnym Pałacem Cesarskim na pl. Mickiewicza w Poznaniu. Źródło: dzieje.pl

W sumie na miasto rzucono prawie 10 tysięcy żołnierzy z 359 czołgami. Przeciwko sobie mieli grupy cywilów uzbrojonych w około 250 sztuk zdobytej w różnych miejscach broni palnej oraz w butelki z benzyną. Mimo kosmicznej wręcz przewagi po stronie wojska oddziały pacyfikacyjne straciły 31 czołgów (zniszczone i uszkodzone) oraz 2 przejściowo zdobyte przez demonstrantów. Jeszcze tego samego dnia około 18.30 Poznaniacy odnieśli ostatni sukces – zdobyli obóz w Mrowinie, utworzony przez komunistów w 1945 roku dla polskich więźniów politycznych. 29 czerwca wojsko systematycznie niszczyło poszczególne gniazda oporu. Ostatnie strzały padły 30 czerwca.

Oszacowanie strat po stronie wojska, służby i cywilów jest bardzo trudne. Według współczesnych badaczy przez trzy dni walki ulicznych zginęło około 70 osób cywilnych i 7 żołnierzy oraz milicjantów (inne wyliczenia podają tutaj liczby 56 i 8). Liczę rannych po obu stronach ocenia się na około 600.

Komunistyczne władze natychmiast po opanowaniu miasta aresztowały około 250 uczestników protestów. Poddawani brutalnym śledztwom mieli zeznawać tak, aby potwierdziła się podawana przez władze teza o zewnętrznej inspiracji i kierownictwie zamieszek. Komunistom nie udało się jednak tego udowodnić. Kiedy wiadomości o krwawych wydarzeniach w Poznaniu przebiły się przez blokadę medialną sprawa rozeszła się wielkim echem tak po Polsce, jak i po świecie.

Poznań, ulica Kochanowskiego; wynoszenie rannego spod ognia z gmachu Wojewódzkiego Urzędu ds. BP.
Źródło: Wikipedia

Sprzeciw wobec brutalnego stłumienia robotniczych protestów przybierał najróżniejsze formy i w końcu wytworzył taką presję na władze komunistyczne, że w październiku tego samego roku doszło do upadku rządzącej ekipy i przejęcia władzy przez grupę Władysława Gomułki⁸. Mimo tego praktycznie nikt z wojskowych i politycznych sprawców poznańskiej masakry nie poniósł żadnych konsekwencji, poza utratą stanowiska i przywilejów.

Przez wszystkie dekady PRL „poznańskie wypadki” były praktycznie wyparte z przestrzeni publicznej. Oficjalnie pamięć o tej tragedii przywrócono dopiero w latach dziewięćdziesiątych. To wtedy zamiast o „wypadkach” zaczęto mówić o poznańskim antykomunistycznym POWSTANIU. Wielki udział w tym powrocie miał film fabularny Filipa Bajona „Poznań 1956” z 1996 roku. 4 października 2007 roku w dawnym Zamku Cesarskim w Poznaniu otwarto Muzeum Powstania Poznańskiego – Czerwiec 1956.

Analiza tekstu

Tekst piosenki składa się z 9 dwuwersowych zwrotek oraz refrenu. Jako całość jest poetycką „relacją ze zdarzeń”. Autor przedstawia historię jako jeden z jej uczestników, akcentując „my” w opisie poszczególnych tematów.

---

⁸ Władysław Gomułka, ps. „Wiesław”, „Ludwik”, „Feliks Duniak” (ur. 6 lutego 1905 w Białobrzegach Franciszkańskich, zm. 1 września 1982 w Konstancinie-Jeziornie) – polski polityk komunistyczny, I sekretarz KC PPR (1943–1948), I sekretarz KC PZPR (1956–1970), w latach 1945–1949 I wicepremier i minister ziem odzyskanych. Poseł do Krajowej Rady Narodowej, na Sejm Ustawodawczy oraz na Sejm PRL II, III, IV i V kadencji. W latach 1957–1971 członek Rady Państwa. Budowniczy Polski Ludowej. Artykuł na [Twoja Historia](#), Artykuł na [Dzieje.pl](#), Strona na [Wikipedii](#)

Zaczyna od nastrojów wśród strajkujących i chęci dania nauczki „tej ubowskiej świni”.

Powszechnie znienawidzony Urząd Bezpieczeństwa był głównym narzędziem komunistycznego terroru. W czasie poznańskich demonstracji w czerwcu 1956 roku likwidacja UB i ukaranie zbrodniarzy z tego urzędu było jednym z głównych haseł protestujących.

W kolejnych zwrotkach autor opowiada, że Poznaniacy nie boją się UB, które „dostanie po papie”. Dalej przyrzeka ubowcom śmierć po tym, jak z okien urzędu otworzyli ogień do demonstrantów. Dalszy ciąg narracji to wezwanie pomocy przez UB. „Cyranek” do którego dzwonią ubowcy to ówczesny Premier Józef Cyrankiewicz⁹.

Następnie mamy opis przybycia „Moskali w polskich mundurach” mordujących „chłopców Poznaniaków”. Autor zapowiada, że mimo okrutnych kar i męczenia „bracia” nie pozwolą „obciąć żadnej ręki”. Jest to odniesienie do przemówienia Cyrankiewicza, który oświadczył, że „każda ręka podniesiona przez władzę zostanie przez nią odcięta”.

Ostatnie dwie zwrotki to opis sytuacji po październikowym przełomie 1956 roku i przejęciu władzy przez ekipę Gomułki. Autor wspomina przyrzeczenia składane przez nowy Rząd i to, jak władza wycofywała się z tych obietnic.

Piosenkę kończy przyrzeczenie pamięci – chociaż komuniści zacierali pamięć o tragedii poznańskiego czerwca 1956 roku, to Poznaniacy pamiętaj i nie zapomną.

Autor opracowania: Piotr Pacak

Opracowanie utworu „Czarny czwartek” dostępne jest na licencji CC-BY.

---

⁹ Józef Adam Zygmunt Cyrankiewicz (ur. 23 kwietnia 1911 w Tarnowie, zm. 20 stycznia 1989 w Warszawie) – polski działacz socjalistyczny i komunistyczny, z zawodu dziennikarz, członek władz PPS i PZPR, pięciokrotny premier Polski w latach 1947–1952 i 1954–1970 (urząd ten sprawował najdłużej w historii Polski), członek Biura Politycznego KC PZPR (1948–1971), przewodniczący Rady Państwa (1970–1972), wicepremier i minister bez teki, przewodniczący Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej w latach 1952–1955, członek prezydium Ogólnopolskiego Komitetu Frontu Jedności Narodu w latach 1958–1983. Poseł do Krajowej Rady Narodowej, na Sejm Ustawodawczy oraz na Sejm PRL I, II, III, IV i V kadencji, członek Centralnej Komisji Porozumiewawczej Stronnictw Demokratycznych w 1946. Artykuł na Dzieje.pl, Artykuł na Historia Rzeczy, Strona na Wikipedii

ŚPIEWNIK **NIEPODLEGŁOŚCI**

Dofinansowano ze środków Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach Programu „Patriotyzm Jutra”.